
HET „QUATTROCENTO"

UIT DE VERZAMELING OTTO LANZ

HET „QUATTROCENTO"

UIT DE VERZAMELING OTTO LANZ

17,50

ITALIAANSCHE KUNST DER VIJFTIENDE EEUW

UIT DE VERZAMELING OTTO LANZ

TENTOONGESTELD IN 'T RIJKSMUSEUM

 JANUARI 1906

Wij beleven iets zeldzaams, — iets zeldzaams voor Holland ten minste —; de tentoonstelling van eene particuliere verzameling schilderijen en beeldhouwwerken van niet-nationale oude meesters.
Op kunstgebied zijn wij chauvinisten geworden. De culte, nu sedert een dertig jaar ontstaan en levendig gehouden, voor onze oude schilderschool, schijnt niet toe te laten, dat wij ons voor vreemde kunstproducten interesseeren.
Voor de openbare verzamelingen geldt het systeem, dat al de oude Hollanders, wier namen maar ergens in een archief-stuk voorkomen, zoo mogelijk door een werkstuk moeten zijn vertegenwoordigd. Het geduld van het publiek wordt dikwijls op een zware proef gesteld en de kans tot verruiming van blik blijft uitgesloten.
Een man die te midden van de Hollandsche Hollandsheid van ons Rijksmuseum van schilderijen aankomt

met een groep Italianen, mag wel eens gevierd worden. Bestuurderen van het Kon. Oudheidkundig Genootschap stonden hem een van de zaaltjes af waarover zij, volgens contract met het Rijk, vrije beschikking hebben en zoo mocht het gebeuren, dat, op een neutraal terrein, de exotische bloemen konden bloeien.

Prof. Otto Lanz kent Italië goed. Als Zwitser waren zijn vacanties op Italië aangewezen, jaarlijksche reizen maakten hem met alle uithoeken bekend. Met zwelgend enthousiasme werden de kleinste musea verwerkt en nooit werd verzuimd de handelaars te bezoeken. Het verlangen zelf iets goeds machtig te worden scherpte van den beginne af aan het oog, zoodat noodzakelijk de fortuin dezen geboren verzamelaar, in den besten zin van het woord, wel eens moest toelachen en hem voor weinig geld iets goeds bezorgen.

Nu zie ik al dezelfde lieden die gaarne uren zitten te zeuren over eene onbekende handteekening van eenigen prulschilder uit de oude Hollandsche school hun neus optrekken voor de schilderijen van Prof. Lanz, omdat zij er geen Tintoretto's, of Titiaans, noch Rafaëls onder vinden. Voor die lieden is dan ook deze tentoonstelling niet bestemd; wij vertrouwen echter, dat er menschen genoeg zullen zijn met ontvankelijk gemoed en open oog die er hun genot in zullen vinden.

Het toeval wil, dat, de vertegenwoordigde kunstenaars in chronologische volgorde nemende, wij al dadelijk een heel grooten naam voor ons op zien doemen. - Zeer waarschijnlijk moet aan Ambrogio Lorenzetti de Madonna

met Kind (No 1) worden toegeschreven in het voor dezen meester der Vroeg-Sieneesche school zoo kenmerkend samenspel van gedempt wit en zwart, met breed geteekende plooien, — zoo zuiver en zoo sierlijk tevens, als wij dat in Florence in dien vroegen tijd nog niet aantreffen. Wie de beroemde fresco's van Ambrogio kent, in de Sala della Pace van het stadhuis te Siena, zal, voor deze Madonna staande zijne herinnering aangescherpt vinden en de attributie voor aannemelijk houden.

Naast de Madonna van Lorenzetti zal het interessant zijn de kleine vroege Florentijnsche, of Noord-Italiaansche, Madonna (No 3) uit het midden der 15e eeuw te bekijken. Hier is zeker minder adel van vorm, minder doordacht en rijp koloriet, maar, van den anderen kant, — voelt men niet, dat hier iets, ja zelfs heel veel beloofd wordt, terwijl bij Lorenzetti de vrees ons bevangt voor een vroegtijdigen stilstand? — Dat kleine paneeltje met dien nuchteren, witten achtergrond en zijn simpele harmonie van rood en blauw, verraadt een zin voor de natuur, de eeuwig levengevende bron, dien wij ginds missen.

Wij zijn in de buurt van Florence en zullen daar nog wat blijven. Hier vinden we een werk (No 2) uit de school van Taddeo Gaddi, met eenige waarschijnlijkheid toegeschreven aan Taddeo's zoon en leerling Agnolo, die in 1396 stierf. De sobere, maar gedragen compositie, de in hoofdzaken juiste proportiën en het schoon „stil-spel" der gezichten doen, evenals de krachtige kleurenharmonie, weldadig aan. De kleur is betrekkelijk goed bewaard.

De twee voorstellingen der Adoratie, het paneeltje in de

hoogte, dat ons Maria alléén met het Kind laat zien (No 4) en het paneeltje in de breedte, waar wij nog twee herders en verschillende Heiligen (No 5) op aantreffen, roepen ons de groote Florentijnen uit het midden der 15e eeuw voor den geest. Er zit in de houding, in het type der Maagd in de groenachtig afgetinte schaduwen, in het landschap iets dat ons aan Fra Filippo Lippi doet denken.
Voortreffelijke kenners van Italiaansche kunst, Bode en Friedländer, noemden, bij het zien van het laatste stukje den naam van Jacopo del Sellajo, een nog weinig bekend meester; wat hier van zijn moge, beide schilderijen moeten van meesters zijn, die met intelligentie de lessen der allereerste kunstenaars verwerkten en het zelf tot een charmante oorspronkelijkheid hebben gebracht. Deze stukjes zijn bij uitnemendheid geschikt, om bij leeken de liefde voor de Florentijnsche kunst op te wekken.
Thans het groote schilderij van Cosimo Roselli, minder vriendelijk en ook moeilijker te begrijpen.
Cosimo di Lorenzo Filippi Roselli, kortweg genaamd Cosimo Roselli, bloeide in de tweede helft der 15e eeuw. De groote pioniers, de vurige bestudeerders der natuur: Massaccio, Andrea del Castagno, Paolo Ucello, de Pollajuoli en Verrocchio had hij reeds achter zich. In Benozzo Gozzoli en Fra Filippo had de Florentijnsche school reeds haar toppunt bereikt. Men kan zeggen, dat na Botticelli, Lippi en Ghirlandajo, Cosimo Roselli een eervolle plaats op den tweeden rang inneemt, terwijl wanneer men zijn werk geïsoleerd ziet, het toch ontegenzeggelijk aandoet als iets zeer krachtigs. De meester kon niet beter ver-

tegenwoordigd worden dan door het groote stuk van Prof. Lanz: Madonna met Heiligen (No 6). En zooals het hier hangt, zal het den ernstigen bezoeker aanleiding geven ook eens oog te krijgen voor de Epigonen der Corypheeën van de school, voor een kunst die nu niet zoo aanstonds tot ons spreekt.
Is men met het werk van Roselli gefamiliariseerd, dan zullen de twee stukken van den Ferrarees Cosimo Tura gemakkelijker aanvaard worden. Hier toch vindt men nog meer nadruk op de teekening gelegd, zoodat die schilderijen zelfs, als men wil, iets droogs gekregen hebben. Aan den energieken kop van Johannes den Dooper (No 7b) komt dit echter allerminst ten kwade en wij bewonderen daar dan zonder terughouding het krasse van de uitdrukking.
Het fraaie portret van een geleerden arts met zijn medicijnkist, (No 8) zeker een beeltenis van den Heiligen Cosmas met zijn attribuut, herinnert, naar 't gevoelen van zeer goede kenners, aan de kunst van Tura's leerling Lorenzo Costa (1460—1536). Anderen weer hebben, en niet zonder recht, eer aan den oudsten schilder uit Umbrië Piero degli Franceschi (1420—1492) gedacht. Hoe dit ook zij, het is in elk geval een zuiver specimen van Boven-Italiaansche, 15e eeuwsche portretkunst.
In wondere tegenstelling tot deze precies uitgesproken kunst staat het groote decoratieve stuk, „Ariadne op Naxos" (No 9) voorstellende, dat tegenover den Roselli hangt. De meester is niet bekend. Men heeft den beroemden Veroneeschen decorateur Caroto genoemd, ook den

naam van Giolfino (werkte tusschen 1486 en 1518) is uitgesproken. Hier en daar voelt men nog de nawerking van Mantegna, maar het landschap toont reeds den invloed der Venetiaansche kunst, die in dit opzicht veel verder ging. Dit groote paneel sluit op waardige wijze het kleine kringetje van Italiaansche primitieven, waartoe we ook nog een voortreffelijk gemodeleerden kruisdragenden Christus der Venetiaansche school, uit de richting van Bellini, kunnen rekenen. (No 10).

BEELDHOUWWERKEN

Het was alweer een heel gelukkig denkbeeld van den Heer Lanz, om, tusschen zijn schilderijen ook wat plastiek tentoon te stellen. Menig Hollander die niet anders dan onze Gotische beeldhouwkunst kent, wachten verrassingen. Want het mag wel eens dadelijk gezegd worden, dat de Florentijnsche 15d' eeuwsche Madonna een heel wat nobeler verschijning is dan de Duitsche, Vlaamsche, of Hollandsche, ja zelfs dan de Fransche uit den zelfden tijd. In het gemoedelijk burgerlijke, in het oprecht pieuse van de laatste zit zeker een groote charme, maar waar de innig menschelijke uitdrukking ook bij de Italianen niet ontbreekt, hebben deze zooveel hoedanigheden waardoor wij zuiver aesthetisch worden aangedaan, dat wij toch eindigen met volkomener overgegevenheid te bewonderen.

De verzameling Lanz bezit twee Madonna's (No 11 en 12), waarvan het type in de eerste dertiger jaren der 15d' eeuw,

te Florence, ontstaan moet zijn. Wij kunnen hier nog niet op een bepaalden meester wijzen; men zou kunnen zeggen, dat zij zich uit het laat 14d' eeuwsche Madonna-type ontwikkeld hebben. Bode noemt voor soortgelijk werk den „Meester der Pellegrini-kapel" zonder echter te willen ontkennen, dat hiermee slechts een bepaalde richting aangeduid wordt. De sluier over het hoofd is vrij zwaar geplooid, evenals de rest van het kleed. Zonder dat het geheel nog tot iets heel stijlvols is gebracht, bestaat er reeds een groote innigheid tusschen Moeder en Kind en de voortreffelijk bestudeerde realistische vormen van den kleinen Christus laten al wat noordelijk van de Alpen gemaakt werd ver achter zich.

Met Luca della Robbia, van wien wij hier een, vroeger gepolychromeerd, stucco hebben (Madonna met Kind No 13), komen wij op eens in den bloeitijd der quattrocentisten. In het staande Christuskindje, spelende met den sluier van zijn moeder, vinden wij het type van den oud-Romeinschen genius der sarkophagen terug, maar vermenschelijkt, verlevendigd, verheerlijkt zoude ik willen zeggen, indien de tegenstelling niet stuitte, en men vraagt zich voor de zooveelste maal af, hoe die artiesten toch zoo bezield waren, dat zij, zich op de decadente Romeinsche kunst inspireerend, zulke prachtige dingen konden maken. In deze maagd zien wij de mooiste creatie van Luca. Het gezicht heeft niet de onschuldige jonge-meisjes uitdrukking van zijn geëmailleerde terra-cotta's, maar een veel ernstiger, bijna sombere. Het is alsof de moeder zich bewust is van het toekomstige drama. De draperie is

streng en hoogst eenvoudig gehouden. Inderdaad dit uitstekend geconserveerde stucco, zou in de rijkste verzameling niet misplaatst zijn.
Huiselijker, gemoedelijker is de kleine volkomen gaaf gepolychromeerde Madonna van terra cotta (No 14). Is het een werk van den meester zelf? — zeer wel mogelijk; in elk geval is het onder onmiddellijke leiding van Benedetto da Majano gemaakt. Het is een model dat later dikwijls herhaald zal worden en dan iets vervelends zal krijgen, maar dat hier nog frisch aandoet in zijn lustige oorspronkelijkheid.
De twee bustes, de een van stucco, de ander van terra cotta, van welke vooral de laatste de aandacht trekt door de intakt bewaarde polychromie, zijn zeldzame voorbeelden van profane kunst. De stucco (No 15) is een eenigszins gevarieerde repliek van de Sapientia der Fonte Gaja te Siena, door Jacopo della Quercia.
De groote Sieneesche meester heeft zeker eene bekende vrouwefiguur voor zijn beeld der Sapientia laten poseeren en het ligt voor de hand, dat hijzelf of zijn leerlingen het interessante model meer dan eens, in eenigszins verschillende opvattingen hebben willen afbeelden. Gunstig verlicht, heeft deze sculpture een zeer doordringende charme van geestig leven, zoodat men het bezit den eigenaar er van benijdt.
Hetzelfde is niet minder het geval met de terra-cotta buste, (No 16) portret van een jong meisje. Laten wij niet verhelen, dat het modelé iets scheefs vertoont, doordat de aarde bij het bakken wat vertrokken is, maar een ieder kan zich

die fout gecorrigeerd denken en dan zien wij een Florentijnsche jonge vrouw voor ons, met al haar verfijnde beschaving, al haar maniertjes, al haar pittige levenslust en levenskracht, al haar goeden smaak, waarop wij verliefd zouden kunnen worden.
Ziedaar wat de Heer Lanz ons thans van zijn verzameling laat zien. Hij bezit nog veel meer interessante dingen en hij denkt er niet aan met verzamelen op te houden. Want voor hem is „leven" ook „verzamelen". Wij wenschen ons geluk, dat deze medicus-kunstliefhebber naar Amsterdam is gekomen, wij hopen, dat zijn carrière er hem vooraltijd zal vasthouden. A. PIT.

SCHILDERIJEN.

1. Ambrogio Lorenzetti † 1348.
   School van Siena.
   Madonna met het kind.

2. Onbekende meester; midden der 15d' eeuw. Noord-Italie of Florence.

3. Agnolo Gaddi † 1396.
   Florentijnsche school.
   Christus aan het kruis, met Maria, Johannes en andere Heiligen; St. Franciscus omvat den stam van het kruis.

4. Onbekende meester; éérste helft der 15d' eeuw.
   Florentijnsche school; uit de richting van Baldovinetti.
   De aanbidding van het kind door Maria en den jongen Johannes de Dooper.

5. Jacopo del Sellajo. Eerste helft der 15d' eeuw.
   Florentijnsche school.
   De aanbidding van het kind door Maria en Josef; verschillende Heiligen en herders (te onderscheiden St. Johannes de Evangelist, St. Dominicus en Franciscus, St. Hieronymus, St. Maria Agyptiaca, St. Johannes de Dooper, (?) St. Petrus Martyr.

6. Cosimo Roselli 1439—1507.
   Florentijnsche school.
   Maria met twee Heiligen (Franciscus en . . . ?)

7[a]. Cosimo Tura 1432—1495. (Toegeschreven aan)
School van Ferrara.
Christus.

7[b]. Johannes de Dooper.

8. Lorenzo Costa (?) 1460—1535.
De Heilige Cosmas.

9. Onbekende meester, wellicht Nic. Giolfino (werkte tusschen 1486 en 1518).
School van Verona.
Ariadne op Naxos
Bacchus' schip nadert.

10. Kruisdragende Christus. Uit de richting van Giovanni Bellini (1428—1516).
Venetiaansche school.

BEELDHOUWWERKEN.

11. zg. Meester der Pellegrini-kapel; circa 1430.
Florentijnsche school.
Madonna met kind.
Stucco relief.

12. zg. Meester der Pellegrini-kapel; éérste helft der 15e eeuw.
Florentijnsche school.
Madonna met kind.
Stucco relief.

13. Luca della Robbia 1400—1482.
Florentijnsche school.
Madonna met kind.
Stucco-relief, vroeger gepolychromeerd.

14. Uit de werkplaats van Benedetto da Majano 1442—1497.
Florentijnsche school.
Zittende Madonna met kind.
Terra cotta, ronde-bosse, oude polychromeering.

15. Jacopo della Quercia 1374—1438.
School van Siena.

Meisjes-buste. Vrije navolging van de Sapientia van de Fonte Gaja te Siena,
Stucco, ten deele oude polychromeering, ronde-bosse.

16. Onbekende meester. Einde der 15d' eeuw
Florentijnsche school.
Portretbuste.
Terra-cotta, met oude polychromeering, ronde-bosse.

AMSTERDAM, IPENBUUR & VAN SELDAM, SINGEL 91